

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ДМИТРИЄВ ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ

УДК (=497.11):94(477) “17/18”

СЕРБИ В УКРАЇНІ (XVIII – ПОЧАТОК XIX ст.)

07.00.01 – історія України

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Кабінет Міністрів України.

Науковий керівник доктор історичних наук, професор

Казьмирчук Григорій Дмитрович,

Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, завідувач кафедри історії
для гуманітарних
факультетів.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук,

Павлюченко Олег Васильович,

Інститут української археографії
та джерелознавства
ім. М.Грушевського НАН України,
завідувач відділу пам'яток духовної культури;

кандидат історичних наук, доцент

Соловйова Тетяна Миколаївна,

Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди, доцент кафедри
загальної історії та методологій і методики
навчання.

Провідна установа Інститут історії України НАН України, м. Київ.

Захист відбудеться “_17_” лютого __2006р. о _14_ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.02 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова,

01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “ 10 ” січня _____ 2006 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Стоян Т.А.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Актуальність теми дослідження. Становлення демократичної, правової української держави вимагає значної уваги до питань міжнаціональних відносин. Україна була й залишається поліетнічним регіоном. На її теренах разом з етнічними українцями проживали й проживають десятки інших народів. Збереження національної самобутності, забезпечення міжнаціональної злагоди та співпраці між різними народами, які проживають в Україні, є актуальним завданням для сьогодення.

Вивчення історії різних національних груп може допомогти у розбудові міжнаціональних відносин в Україні на основі рівноправності та міжнаціональної толерантності. Осмислення історичного досвіду становлення та розвитку сербської спільноти в Україні у XVIII – на початку XIX ст. сприятиме здійсненню виваженої державної політики у міжнаціональній сфері. Дослідження історії сербів в Україні, з одного боку, заповнює одну з прогалин у вивченні етнонаціональної спадщини народів України, а з іншого – сприяє позитивному розвитку політичних, культурних та гуманітарних відносин між Сербією та Україною. Довготривалі взаємини між обома етносами мають немало прикладів не тільки співробітництва та позитивного взаємовпливу, а й непорозумінь, етнічного відчуження і протистояння. Крім того, освоєння ними етнонаціонального простору центральних та східних регіонів України сприяло становленню і формуванню спільних рис, властивостей у населення поліетнічного регіону.

Розробка цієї теми має і практичну цінність, оскільки матеріальна, духовна культура сербських переселенців має багато спільних рис з українською культурою. Актуальність дослідження даної теми обумовлена також тим, що вивчення переселення та життєдіяльності сербської спільноти є важливою складовою історії національних меншин в Україні, яка досі залишається малодослідженою.

Зв'язок теми дисертації із науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане на кафедрі історії для гуманітарних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Його тема має зв'язок із розробкою актуальних питань соціальної історії України, що входить у плани роботи кафедри. Тема дисертації затверджена Вченою радою історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 26 грудня 2002 р., протокол № 4.

Об'єктом дисертаційного дослідження є національні меншини на українських землях у XVIII – на початку XIX ст.

Предметом дослідження є основні аспекти військової, господарської діяльності, побуту, культурного, релігійного життя сербів в Україні у XVIII – на початку XIX ст.

Територіальні межі дослідження охоплюють землі України, які входили до складу Російської імперії в тих кордонах, в яких вони існували в XVIII – на початку XIX ст.

Хронологічні рамки охоплюють XVIII – початок XIX ст. Нижня хронологічна межа пов'язана з початком сербських міграцій в Україну. Верхня межа обумовлена згортанням серед сербів руху за переселення до Російської імперії.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу процесів переселення сербів в Україну в кінці XVIII – на початку XIX ст., з'ясуванні особливостей переселення, військового, господарського і культурного життя сербів, взаємостосунків з українським населенням.

Для досягнення поставленої мети ставляться такі основні **завдання**:

- проаналізувати джерельну базу та стан дослідження проблеми в науковій літературі;
- виявити причини та вказати періоди переселення сербів на терени України, визначити динаміку їхньої чисельності;
- визначити соціально-правовий статус сербських переселенців;
- проаналізувати військову та господарську діяльність;
- дослідити діяльність сербського духівництва, студентства, купецтва в Україні;
- простежити взаємовідносини між сербами й місцевим населенням та вплив сербської колонізації на етнічний розвиток України.

Методологія дослідження. В основу дисертаційного дослідження покладено загальнометодологічні принципи історизму, об'єктивності й науковості, що реалізуються за допомогою як загальнонаукових, так і спеціально-історичних методів: історико-генетичного та статистико-аналітичного (дослідження інформації з джерел, її систематизації та обробці); історико-порівняльного та історико-типологічного (аналіз найбільш ефективних напрямів і форм діяльності сербів на українських землях); історико-системного (з'ясування рівня розвитку українсько-сербських відносин).

Наукова новизна дисертації полягає у відході від існуючої історіографічної традиції розгляду сербських міграцій лише в контексті колонізації Півдня України і вивчення суто історії

Нової Сербії та Слов'яносербії. Вперше здійснено комплексний підхід до історії сербських переселенців в Україні, досліджено зміст їх військової, господарської, освітньої та духовної діяльності.

У науковий обіг введено значну кількість нових архівних документів, опублікованих матеріалів, праць сербської історіографії, узагальнення яких дало можливість уточнити чисельний, соціальний, майновий, господарський та культурний стан сербських переселенців і по-новому розкрити їх роль у розвитку українських земель та у становленні міжетнічних зв'язків.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактичний матеріал і висновки дослідження можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії національних меншин України, з історії зв'язків між Україною та слов'янськими народами, підготовці підручників і навчальних посібників, лекцій і спеціальних курсів для навчальних закладів, при проведенні краєзнавчих заходів. Розробка такої проблеми, як серби в Україні в XVIII – на початку XIX ст., допоможе з'ясувати особливості перебування сербів в Україні. Дисертаційний матеріал та його основні висновки можуть бути використані для подальшого вивчення історії сербсько-українських відносин, історії сербської національної меншини в Україні, в ході перспективного планування й складання програм культурного обміну між Сербією та Україною.

Апробація результатів дисертації здійснювалась у формі виступів на регіональній конференції “Україна і світ: історія, сьогодення, майбутнє” (Київ, 26 листопада 2003 р.); всеукраїнській науково-теоретичній конференції “Православ'я: наука і сучасність” (Черкаси, 2003); міжнародній науково-теоретичній конференції ІХ “Декабристські читання” (Київ, 2004).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження викладені автором у п'ятьох наукових статтях, що вийшли у фахових виданнях, які входять до переліку ВАК України.

Структура роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, посилань, списку використаних джерел і літератури (23 сторінки, 325 найменувань), додатків. Її загальний обсяг – 197 сторінок, з них основний текст – 169 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі – “Історіографія та джерельна база дослідження” – аналізується

історіографічна традиція та характеризуються джерела з теми, що відображена.

Проблема перебування сербів в Україні була предметом дослідження в дореволюційній, радянській та сучасній вітчизняній історіографії, привертала увагу і закордонних істориків.

Питання ролі та наслідків перебування сербів в Україні розглядалися в окремих працях відомих дослідників дорадянського періоду. Інтерес до вивчення історії сербських переселенців в Україні, виник ще в першій половині XIX ст. Здебільшого це були праці, в яких наводилися статистичні дані про колоністів та аналізувалися заходи уряду щодо іноземних поселенців.

Серед них варто виділити праці А. Скальковського¹, який зібрав і обробив документальний матеріал, що характеризує політику російського уряду в середині XVIII-XIX ст. по залученню слов'янського населення. Хоча в цих роботах відсутній критичний розгляд діяльності російського самодержавства з питань освоєння земель, у них міститься багатий документальний матеріал.

Зацікавленість щодо вивчення етнічного складу Росії та її окремих регіонів різко зросла в 60-х рр. XIX ст., що було пов'язано з великим впливом іноземців в імперію. У цей період вийшли роботи П. Кеппена, А. Клауса², які дають статистичні відомості про переселення іноземців до Російської імперії у XVIII-XIX ст.

Представник російської історичної науки XIX ст. С. Соловйов першим заклав наукові підвалини вивчення переселенської політики Російської імперії в середині XVIII ст.³ Він увів у науковий обіг багато нового фактичного матеріалу. Особливу увагу С. Соловйов звертав на зовнішньополітичну діяльність Росії того часу. Для нього серби на українському просторі були одним з проявів російської політики.

У 70-х рр. XIX ст. з'явилися праці з історії сербських переселенців в Україні професора Московського університету М. Попова⁴. Дослідник детально зупиняється на історії переселення сербів з Австрії до Росії. Він використав мемуари учасника подій – сербського офіцера С. Пищевича, які на той час ще не були видані.

У 80-х рр. XIX ст. було опубліковано ряд статей у періодичних виданнях, які продовжили

¹ Скальковский А. Хронологическое обозрение истории Новороссийского края, 1731 – 1823. – Одесса, 1836 – 1838. – Ч. 1 – 2.; *його ж.* Соляная промышленность в Новороссийском крае. – Одесса, 1848.

² Кеппен П. Хронологический указатель материалов для истории инородцев Европейской России.-СПб., 1861.; Клаус А. Сektаторы-колонисты // Вестник Европы. – 1868. – Т. 1. – С. 256-300; Т. 2. – С. 277-326; Т. 6. – С. 42-742.

³ Соловьев С. История России с древнейших времен. – М., 1964 – 1965. – Кн. 12.

⁴ Попов Н. Военные поселения сербов в Австрии и России // Вестник Европы. – 1879. – № 6. – С. 597-620.

дослідження сербських переселенців в українських землях⁵.

Слід відзначити, що на початку ХХ ст. науковий інтерес до сербської проблематики збільшився. Традиційним напрямком досліджень залишалась історія сербських поселень в Україні. Такий підхід характерний для праці професора історії Одеського університету Є. Загоровського⁶.

Крім вивчення аспектів сербської колонізації України з'являються нові напрямки дослідження історії сербів в Україні. Історик церкви М. Петров, розглядаючи освітні зв'язки між Сербією та Україною у ХVIII ст., особливу увагу звертав на навчання вихідців із Сербії в Київській Академії⁷. Побіжні відомості про освітні і релігійні контакти між двома народами зустрічаємо в працях В. Аскоченського⁸, Ф.Титова⁹. В. Аскоченський у своїй праці оглядово зупинився на представниках сербської молоді, які навчалися у Київській Академії.

Окремі дослідники наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. у своїх працях звертали увагу на значення українського чинника у виникненні міжетнічних контактів між сербами й українцями. Дослідник етнічних зв'язків В. Гнатюк¹⁰ вивчав питання дотиків української та сербської уснопоетичності, як результат міжетнічних контактів. Д. Багалій¹¹ зосередив свою увагу на аналізі того, що приніс у культуру Новоросії “кожний з тих етнографічних елементів, що ввійшли до складу місцевого населення”¹².

Аналізуючи радянську історіографію, слід зазначити, що вона використовувала нові ідеологічні форми, виходила з методологічних засад про цілісність радянської держави. Тому проблема сербського населення в Україні розглядалась суто з позиції російсько-південнослов'янських зв'язків.

⁵ Андриевский А. Сербь в Кіеве // Кіевская старина. – 1885. – Июль. – С. 505.; *Архимандрит Арсеній*. Софроній Добрашевич – архимандрит Новой Сербии // Кіевская старина. – 1884. – Т. 10. – С. 276-304.; *Ястребов В.* Архив крепости Святой Елизаветы // Записки Одесского общества истории и древностей. – 1889. – Т. 15. – С. 548-593.

⁶ *Загоровский Е.* Очерки по истории славянской колонизации в Новороссии в ХVIII веке // Военно-исторический вестник. – 1912. – Кн. 1. – С. 87-99; Кн. 4. – С. 125-148; 1913. – Кн. 1. – С. 63-85.

⁷ *Петров Н.* Исторический взгляд на взаимоотношения между сербами и русскими в образовании и литературе. – К., 1876; його ж. Значение Киевской академии в развитии духовных школ в России // Труды киевской духовной академии. – 1904. – Т. 11; *його ж.* Воспитанники Киевской академии из сербов с начала синодального периода и до царствования Екатерины II (1721-1762) // Известие отделения русского языка и словесности императорской академии наук. – № 9. – СПб., 1904. – С. 1-16.

⁸ *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем академией. – К., 1856. – 239 с.

⁹ *Титов Ф.* Киевская академия в эпоху реформ (1764-1819). – К., 1910-1915. – Вип. 1-5; його ж. Стара вища освіта в Київській Україні кінця ХVI – початку ХІХ ст. – К., 1924. – 433 с.

¹⁰ *Гнатюк В.* Зносини Українців з Сербями // Науковий збірник, присвячений професорові М. Грушевському – Львів, 1906. – С. 373-408.

¹¹ *Багалей Д.* Колонизация Новороссийского края и первые шаги его по пути культуры. Киев, 1889. – 115 с.

У 20 – 30-х рр. ХХ ст., за ініціативою академіка Д. Яворницького та Д. Багалія група молодих учених була залучена до вивчення історії Південної України. Результатом цієї роботи стали статті М. Ткаченка¹³ та С. Шамрая¹⁴. У своїх працях дослідники розкрили питання заселення степової України у ХVIII ст.

Найбільш вагомим внеском у вивчення південнослов'янської колонізації в цей період була низка праць Н. Полонської-Василенко. Узагальненням усіх здобутків Н. Полонської-Василенко стала докторська дисертація присвячена історії заселення Південної України в середині ХVIII ст. Пізніше за кордоном побачили світ україномовне та англійське видання цієї роботи¹⁵. Вказана монографія цілісно охопила всі аспекти колонізаційного процесу на території Південної України в другій половині ХVIII ст.

Тема сербських переселенців на українських землях в радянській історіографії набула нового звучання в другій половині ХХ ст. У 60-70-х рр. ХХ ст. з'явилося ряд узагальнюючих праць з питань народонаселення, які в певній мірі відображали процеси колонізації окремих регіонів України. До них слід віднести працю В. Наулка¹⁶, в якій сербська національна меншина знайшла фрагментарне відображення. В працях В. Кабузана¹⁷ наведені статистичні дані з історії освоєння півдня Росії.

У працях І. Лециловської¹⁸ розглядалися проблеми національного відродження в сербських землях у ХІХ ст., зверталася увага на перебування в Україні, і зокрема в Києві, діячів сербського національного відродження.

Радянська дослідниця А. Бажова вперше у своїй монографії¹⁹ на основі документів, що зберігаються в югославських архівах, простежила процес переселення південних слов'ян у Росію в 50–60-х роках ХVIII ст.

¹² Там само. – С. 20.

¹³ Ткаченко М. Утворення Нової Сербії на запорізьких землях в 1572 р. // Україна. – 1926. – Кн. 17. – № 2-3. – С. 154-158.

¹⁴ Шамрай С. До історії залюднення Степової України в ХVIII ст. // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – 1929. – Кн. 24. – С. 207-302.

¹⁵ Полонська-Василенко Н. Заселення Південної України в половині ХVIII ст. (1734-1775). – Мюнхен, 1960. – Ч. 1. – 221 с.; Ч. 2. – 186 с.

¹⁶ Наулко В. Етнічний склад населення Української РСР: (Стат. картографічне дослідж.). – К., 1965. – 176 с.

¹⁷ Кабузан В. Народонаселение в России в ХVIII – первой половине ХІХ в. М., 1963. – 231 с.; його ж. Изменения в размещении населения России в ХVIII – первой половине ХІХ в. (по материалам ревизий). – М., 1971. – 190 с.

¹⁸ Лециловская И. Иллиризм: К истории хорватского национального Возрождения. – М., 1968; її ж. Взгляды Досифея Обрадовича по национальному вопросу // Славяне и Россия. – М., 1972.

¹⁹ Бажова А. Русско-югославские отношения во второй половине ХVIII ст. – М., 1982. – 288 с.

Деякі питання переселення сербів знайшли своє місце в статтях О. Павлюченка²⁰, Є. Мітельмана²¹. У своїй праці О. Павлюченко використовував опубліковані та архівні документи. У ній подається короткий огляд кількісного складу та адміністративного управління сербських поселень²². У дослідженні Є. Мітельмана розглядалася доля родин сербських емігрантів, які прибули в Україну в середині XVIII ст.²³

Новим напрямком радянської історіографії сербів в Україні стала проблема вивчення сербсько-українських зв'язків у контексті загальнослов'янських взаємин. Ф. Шевченко у своєму дослідженні розглядав місце Києва в міжслов'янських зв'язках у XVII-XVIII ст.²⁴ Український дослідник М. Рогович²⁵ у своїх дослідженнях вказував на зв'язки між українським просвітництвом і сербським національним відродженням кінця XVIII – початку XIX ст. Л. Міляєва²⁶ у своїй праці вказувала на зв'язки сербського стилю барокової доби з українськими джерелами.

1990-ті рр. XX ст. стали періодом поживлення наукового інтересу до вивчення історії сербсько-українських зв'язків. Деякі аспекти цієї проблематики знайшли відображення в праці К. Колібанової. Вона звертає увагу на розвиток українсько-сербських зв'язків у XVIII ст. та роль українських переселенців у Сербії у встановленні культурних та освітніх контактів між двома народами²⁷.

Дослідник С. Шевченко у своїй праці²⁸ досліджує регіональну історію українсько-сербських зв'язків, починаючи від заснування Нової Сербії і до сьогодення. Ця праця відзначається значною інформативністю і ґрунтується на місцевих матеріалах.

Окремо слід виділити докторські та кандидатські дисертації, присвячені історії сербів в

²⁰ Павлюченко О. Сербські військово-землеробські поселення на Україні у XVIII ст. // Український історичний журнал. – 1981. – № 2. – С. 101-108.

²¹ Мітельман Є. Сербські емігранти Штеричі в Росії // Український історичний журнал. – 1989. – № 4. – С. 119-123.

²² Павлюченко О. Вказ. праця. – С. 105.

²³ Мітельман Є. Вказ. праця. – С. 119-123.

²⁴ Шевченко Ф. Роль Києва в міжслов'янських зв'язках у XVII-XVIII ст. – К., 1963. – 42 с.

²⁵ Рогович М. Козачинський і Г. Сковорода // Григорій Сковорода. – К., 1975. – С. 134-143; його ж. Філософська думка в Києво-Могилянській академії. Мануйло Козачинський // Філософська думка. – 1969. – № 1. – С. 98-116.

²⁶ Міляєва Л. Російсько-українсько-сербські зв'язки XVII-XVIII ст. // Образотворче мистецтво. – 1976. – № 11. – С. 7-12.

²⁷ Колібанова К. Українсько-сербські культурні зв'язки XVIII сторіччя. – К., 1993. – 126 с.

²⁸ Шевченко С. Українська доля Нової Сербії. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини (Кіровоградщина в українсько-сербських зв'язках (1752-2002)). – Кіровоград., 2004. – 168 с.

Україні. Докторська дисертація Є. Пащенка²⁹ вивчає проблему взаємодії сербського й українського народів у добу бароко.

У докторській дисертації О. Пірка³⁰ серби не виступали окремим предметом дослідження, а розглядалися поряд з іншими етнічними групами.

Варто відзначити дисертаційну роботу О. Посунько, в якій подається аналіз сербської колонізації українських степів протягом 50-60-х років XVIII ст. У своєму дослідженні О. Посунько приходять до таких висновків: сербські колонії Нова Сербія і Слов'яносербія в середині XVIII ст. були унікальними адміністративно-територіальними формуваннями; поселяючи сербів на території Південної України, російський уряд, у першу чергу, переслідував мету зміцнення південних кордонів, але згодом саме життя вже підказало необхідність господарчого освоєння краю³¹.

Історія сербів в Україні була предметом вивчення сербських науковців починаючи з кінця XIX ст. Сербська історіографія з проблеми переселення сербів до України в XVIII ст. представлена працями М. Костича, В. Чубриловича³². Окремий напрямок у сербській історіографії присвячений дослідженню сербсько-українсько-російських культурних зв'язків у XVIII ст., втілений у працях Д. Давидова³³, Р. Веселовича³⁴, І. Скерлича³⁵.

Отже, дослідниками протягом тривалого часу була проведена значна робота по вивченню історії сербів в Україні, але досі ця проблема не була предметом спеціального наукового дослідження.

Джерельну базу дисертації становить комплекс архівних та опублікованих матеріалів, а також мемуарна література. Значна кількість документальних матеріалів з проблематики дослідження зосереджена в центральних державних архівах: Державному історичному архіві України в м. Києві та в Інституті рукопису Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського.

²⁹ Пащенко Є. Українсько-сербські літературні й культурні зв'язки доби бароко. XVII- XVIII ст. (Контакти, типологія, стилістика): Дис... д-ра іст. наук: 17.00.01. – К., 1996. – 467 с.

³⁰ Пірко В. Освоєння Півдня України в XVI-XVIII ст.: Дис... д-ра іст. наук: 07.00.06. – Донецьк, 1996. – 412 с.

³¹ Посунько О. Історія Нової Сербії та Слов'яносербії. – Дис... д-ра іст. наук: 07.00.01 – Запоріжжя, 1998. – 210 с.

³² Чубрилович В. Одабрани историјски радови. – Београд, 1983; Костић М. Српска населенья у Русији. Београд, 1923.

³³ Давидов Д. Об украинско-српским уметничким везама у XVIII веку // Збирник за ликоване уметности. – Нови Сад, 1968. – № 4. – С. 225-237; його ж. Иконе српских црквах у Мађарској. – Нови Сад, 1973. – С. 66-75.

³⁴ Веселовић Р. Преглед историје Карловицкој митрополији от 1695 до 1919 г. // Српска православна црква. 1219-1969. – Белград, 1969.

Також документальні матеріали з теми дослідження зберігаються в обласних державних архівах.

Розробка важливих аспектів перебування сербів в Україні у XVIII – на початку XIX ст. представлена в фондах Державного історичного архіву України в м. Києві. Фонд “Слов’яносербська комісія” (ф. 1413) містить документи, які охоплюють період існування Слов’яносербії з 1753-1764 рр. У ньому зберігається декілька тисяч документів економіко-статистичного змісту. Це різноманітні рапорти сербських офіцерів, звіти про прибуття і від’їзд сербських поселенців, відомості про грошові виплати рядовим та офіцерам сербського поселення. Крім того, серед документів зустрічаємо значну за обсягами канцелярську документацію. Слід зазначити, що ці документи широко не залучались до наукового обігу попередніми дослідниками. Документи фонду дозволяють визначити соціально-правовий статус сербських переселенців.

В іншому фонді архіву “Київська губерньська канцелярія” (ф. 59) зберігається значна кількість документів з історії перебування сербів в Україні. Ці документи неоднорідні за своїм змістом і формою. Це листи, укази Військової колегії, іменні списки сербських офіцерів. Вони дозволяють проаналізувати процес переходу сербів на службу до російського війська та поселення в межах України. Документи також відображають розвиток створення сербського гусарського полку в Україні в 20-х роках XVIII ст., організацію та господарський розвиток Нової Сербії, службу сербських вихідців у російському війську. Найбільшу цінність представляють ті, які містять інформацію про культурні міграції сербів до України, і здебільшого залишались поза увагою дослідників і вводяться до наукового обігу вперше. Вивчаючи їх можна простежити навчання сербських студентів в Україні, діяльність сербського духівництва в українських землях, збір пожертвувань сербськими духовними особами для потреб православного населення Сербії.

Фонди “Київської духовної консисторії” (ф. 127) та “Києво-Печерської Лаври” (ф. 128) містять справи про перебування сербських духовних осіб в Україні, навчання сербських монахів та ієромонахів в Києві. Деякі документи свідчать про приїзд до України сербських митців, які відвідували мистецькі студії в Києві. На основі цих документальних матеріалів

---

³⁵ Скерлић Ј. Историја нове српске књижевности. – Белград, 1960; його ж. Историја нове српске књижевности. – Белград, 1967.

визначаємо кількість сербських переселенців, які прийняли постриг і залишились жити в київських монастирях.

Документи фонду “Генеральної військової канцелярії” (ф. 51) містять відомості про виплату жалування солдатам та офіцерам сербського гусарського полку, про службу сербських вихідців у козацьких полках. Вони дозволяють проаналізувати військову службу сербів у гусарських полках у першій половині XVIII ст.

Важливим джерельним комплексом є “Архів Коша Нової Запорізької Січі” (ф. 229). Ці документи представлені розпорядженнями Коша, слідчими справами комісії по гайдамацьких справах, іменними списками козаків. Матеріали фонду лише дотично стосуються нашого дослідження, але дають можливість простежити стосунки між запорізькими козаками та сербськими переселенцями.

Документи особистого фонду викладача історії харківської гімназії та архіваріуса Історичного філологічного товариства при Харківському університеті (1888-1897) Плохинського Михайла Мелентійовича (ф. 2043) містять інформацію про навчання сербів в українських навчальних закладах. Це дає можливість більш змістовно проаналізувати культурну діяльність сербських переселенців в Україні.

Не менш важливі комплекси джерел зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені І.В.Вернадського. Найбільш інформативним виявився “Архів фортеці Святої Єлисавети”. Рапорти, донесення, листи сербського командування розкривають взаємовідносини між сербами та місцевими мешканцями, між канцеляріями Новосербського, Новослобідського полку і фортеці Святої Єлисавети, між керівниками військових полків. Інформація про внутрішню організацію життя поселенців міститься в “Збірці О.М.Лазаревського”, в “Архіві журналу “Україна” та фонді “Балканістика”. Ці джерела дають нам уявлення про взаємини між сербами й місцевим населенням.

Певна кількість матеріалів з теми дослідження знаходиться у фондах державних обласних архівів. Великі комплекси джерел з історії Новосербського корпусу зберігались у Державному архіві Дніпропетровської області, але більшість справ, на жаль, була знищена в роки Другої світової війни. Сьогодні серед документів архіву залишився лише опис справ канцелярії Новосербського корпусу. Опис дає уявлення про посади окремих осіб Нової Сербії.

У Державному архіві Кіровоградської області в фондах “Канцелярії межових книг” (ф. 488) та “Єлисаветградської міської думи” (ф. 18) є документи, які містять інформацію про

сербів. В основному це описи сіл, відомості межових книг. Вони стосуються господарської діяльності та землеволодіння сербів у степовій Україні.

Державний архів Луганської області містить деякі відомості про господарську діяльність сербських переселенців на землях Слов'яносербії в другій половині XVIII ст. Документи фонду “Церковного опису с. Білого” (ф. 52) дозволяють простежити діяльність окремих сербських родин у Бахмутському повіті.

Наявні архівні документи державного архіву в Одеській області (ф. 159) містять деякі відомості про життя сербської родини Текелів.

У Державному архіві Чернігівської області в фонді “Ніжинського грецького магістрату” (ф. 101) зберігаються документи, на підставі яких можемо проаналізувати торгівельну та підприємницьку діяльність сербів в Україні.

Загалом опрацьовано 16 фондів, 140 справ 7 державних архівів України.

Окрему групу джерел склали законодавчі акти вищих органів влади імперії, які опубліковані в “*Полном собрании законов Российской империи*”³⁶. Тут містяться правові документи, які дозволяють вивчити систему управління сербськими поселеннями та регламентування їхнього внутрішнього життя. Важливі матеріали з історії сербських поселень: протоколи засідань Сенату з питань організації та управління Новою Сербією містяться в “Сенатському архіві”³⁷.

Документальні справи по історії гайдамацького руху на Правобережній Україні, зібрані в “Архіві Південно-Західної Росії”, також є важливим джерелом по вивченню соціально-економічної діяльності сербів в українських землях у XVIII ст.³⁸

Значна кількість документів з проблеми дослідження поміщена в збірниках опублікованих документальних матеріалів. На основі документів, отриманих від нащадків командуючого Новосербським корпусом І.С. Хорвата, які проживали в с. Шамівці Олександрійського повіту на Херсонщині, В. Ястребов опублікував “Доповнення до родоводу Хорватів”³⁹.

³⁶ *Полное собрание законов Российской империи* – СПб., 1830. – Т. 7-9, 13-16.

³⁷ *Сенатский архив*. – СПб., 1907. – Т. 8 – 12.

³⁸ *Архив Юго-Западной России издаваемый временной комиссией для разбора древних актов высочайше учреждению при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе*. – К., 1876. – Ч. 3. – Т. 3. – С. 70 - 71, 74 - 75.

³⁹ *Ястребов В.* Дополнение к родословной Хорватов // Труды VI археологического съезда в Одессе (1884 г.). – Одесса, 1889. – С. 87-91.

Документи з історії Київської академії⁴⁰, опубліковані М. Петровим, дають можливість з'ясувати національне походження студентів академії, визначити період навчання вихідців із сербських земель в Україні.

У документальному збірнику, присвяченому діяльності фельдмаршала П.А. Румянцева, містяться відомості про військову службу сербських поселенців у складі російської армії⁴¹.

У збірнику джерел “Гайдамацький рух на Україні в XVIII ст.” вміщені документи з історії перебування сербів в Україні. Тут є донесення І. Хорвата київському генерал-губернатору про напади гайдамаків, про участь сербів у гайдамацькому русі.

У збірнику документів “Политические и культурные отношения России с югославянскими землями в XVIII веке”⁴² вперше опубліковані документи вітчизняних і закордонних архівів, які відображають процес культурних міграцій та створення військових поселень в Україні.

Досить цінними, але недостатньо опрацьованими джерелами є періодичні видання досліджуваного періоду: “Записки Одесского общества истории и древностей”, “Киевская старина”. Аналітичних матеріалів там бракує, але інформація фактологічного змісту заслуговує уваги дослідників.

Необхідним доповненням документальних матеріалів є мемуарна література. Найбільш інформативними є мемуари С. Пищевича⁴³, О. Пищевича⁴⁴, С. Текелі⁴⁵, О.С. Гангеблова⁴⁶.

Отже, можна констатувати, що дослідження ґрунтується на достатньому комплексі джерел, аналіз яких дає можливість достовірного і неупередженого розкриття теми. Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка проблеми перебування сербів на дипломатичній та державній службі в Україні у XIX ст.

У другому розділі “Передумови переселення сербів в Україну” розглядаються внутрішні і зовнішні процеси, які визначали життя сербів впродовж XVIII ст., і зумовили їхні міграції в Україну.

⁴⁰ Петров Н. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – К., 1906. – Отд. 2. – Т. 2. – 152 с.

⁴¹ Румянцев. П. Документы: В 3 т. – М., 1953. – Т. 1. – С. 157, 214.

⁴² Политические и культурные отношения России с югославянскими землями в XVIII веке: Документы. – М.: Наука, 1984 – 430 с.

⁴³ Известия о нахождении Симеона Степановича Пищевича 1731-1785. – М., 1884. – 561 с.

⁴⁴ Примечания Александра Пищевича на Новороссийский край // Киевская старина. – 1884. – Т. 8. – С. 115.

⁴⁵ Текелия С. Мемуары. – Белград, 1971.

⁴⁶ Воспоминания декабриста А. Гангеблова. – М., 1888. – 234 с.

Політичні та соціокультурні умови життя сербів під владою Османської імперії та Австрії були різними. В Османській імперії протягом усього XVIII ст. серби продовжували зазнавати на собі національний, релігійний та соціально-економічний гніт.

З часу Великого переселення у 1690 р. до австрійських земель і аж до кінця XVIII ст., основним заняттям для сербів залишалася граничарська служба. Більшість сербського населення монархії вважали себе людьми військовими, ретельно оберігали свій статус ландміліції. Але ліквідація сербських військових поселень в Австрії в середині XVIII ст., примусила емігрувати частину сербів граничар до Російської імперії.

Серби, які переселялись з кінця XVII ст. у володіння Габсбургів, опинилися у ворожому католицькому оточенні. Серйозну загрозу національному буттю сербів становила політика австрійського уряду. Головними інструментами якої стали спроби поділу народу і нав'язування йому унії з католицькою церквою. Ці обставини робили неможливим для сербів розпочати національне відродження.

Отже, досліджено суспільно-політичні, соціально-економічні, релігійні та культурні процеси, що протікали в сербських землях у XVIII ст. і зовнішньополітична ситуація в Центральній та Південно-Східній Європі, яка впливала на переселення сербів в українські землі.

У третьому розділі – **“Військова та господарська діяльність”** – проаналізовано основні форми і напрямки військової служби сербів в Україні та їхню участь у господарському житті.

Перша спроба залучити сербів до участі у військових кампаніях російських військ була зроблена ще за часів Петра I у 1723 р., але її результати були вкрай невтішними. У 1727 р. був сформований Сербський гусарський полк, який було розміщено між Тором та Українською лінією. Сербський гусарський полк у складі російської армії разом з українськими козаками брав участь у Низовому поході та експедиції до Гілян 1730 р., Кримському поході 1736 р., у боях під Перекопом і Бахчисараєм, Хотинському поході 1739 р. Але кількість сербів бажаючих служити в ньому постійно зменшувалась. Так, вона знизилась із 353 осіб у 1728 р., до 197 у 1733 р. Організація сербських гусарських полків в Україні в першій половині XVIII ст. повністю провалилась.

Організація двох військово-землеробських поселень – Нової Сербії та Слов'яносербії – на Українській лінії протягом 1751-1753 рр. свідчили про значну увагу царського уряду до

проблем військових поселенців. Надаючи сербському офіцерству військові звання та земельні угіддя, російська дипломатія прагнула контролювати Запорізьку Січ, Правобережну Україну, яка була під Річчю Посполитою та Крим з Османською імперією.

Причиною реорганізації й включення протягом 1764-1768 рр. сербських поселень до адміністративного поділу Російської імперії, були не лише постійні зловживання вищого сербського офіцерства, зокрема І. Хорвата, але й незначна кількість сербських переселенців. Так, у Новій Сербії 1757 р. всіх іноземних переселенців було 5482 особи обох статей: із них молдаван – 75,33 %, сербів – 11,56 %, інших націй – 13,11%.

У Слов'яносербії в національному відношенні серби склали більшість серед усіх іноземних поселенців. На основі рапортів І. Шевича за 1756 р. можна встановити, що в 1756 р. у його полку серби становили близько 38 %, волохи – 23 %, угорці – 9 %, македонці – 8 %, інші – 22 %⁴⁷.

Частина сербів тікала з Нової Сербії та Слов'яносербії на Запоріжжя, де не зазнавала утисків із боку сербського офіцерства та царської влади. Водночас вони брали активну участь у Семилітній війні 1756-1763 рр., російсько-турецьких війнах 1768-1774 рр. та 1787-1791 рр.

Більшість сербів віддавала перевагу розвитку тваринництва, розводили коней, велику рогату худобу, особливо волів. Крім тваринництва, сербам було дозволено вести внутрішню торгівлю і прикордонну – з Кримом, Молдавією і Польщею, певні обмеження в торгівлі стосувались лише населення Слов'яносербії. Деякі серби займались різними видами промислів – садівництвом, виноградарством. Вихідці з Сербії перші провели розвідку і організували видобуток кам'яного вугілля та залізної руди по р. Лугань.

Таким чином, переселяючись до українських земель впродовж XVIII – на початку XIX ст., серби не лише займались військовою службою у складі російської армії, але й залучались до господарського освоєння українських степів. Вони приймали активну участь у військово-політичному та соціально-економічному житті України впродовж вивчаємого періоду. Перебуваючи в Україні, серби поступово інтегрувались у становий устрій Російської імперії.

У четвертому розділі “Культурне та духовне життя” досліджується культурно-просвітницька та релігійна діяльність сербських переселенців в Україні у XVIII ст. Необхідність сербів чинити опір чужоземним впливам збільшувала з початку XVIII ст. зв'язки сербів із слов'янськими народами. Позбавлені зв'язків із константинопольськими патріархами,

втрачаючи підтримку Печської патріархії, зазнаючи утисків католиків і турок-осман, серби у пошуках духовної та матеріальної допомоги розширюють свої зв'язки з Російською імперією. Можна стверджувати, що саме через освітні осередки Києва, Чернігова, Переяслава сербські релігійні та культурні діячі переймали європейські впливи, що знайшло своє втілення в сербському мистецтві та культурі XVIII ст. Сербська молодь навчалась в Київській академії, Чернігівському, Харківському та Переяславському колегіумах, в Лаврській малярській школі. Українські впливи були настільки пануючими серед австрійських сербів, що цей період в історіографії називають “українським бароко” у Сербії.

Враховуючи, що головним носієм сербської національної самосвідомості за умов іноземного панування була православна церква, частина сербських духовних діячів неодноразово відвідували Україну. Головні напрямки діяльності сербського духівництва зосереджувались на зборі пожертв для православних церков у Сербії та купівлі релігійних книг. Частина сербського духівництва поступово залишалась мешкати в Україні, а низове сербське духівництво – монахи та ієромонахи переходили до українських монастирів. Провідні діячі сербського національного відродження протягом XVIII ст. відвідували українські землі. Серед них Павло Юлінац, автор історичного твору “Короткий вступ в історію походження словено-сербського народу”, випускник Київської академії Іован Раїч, перший сербський лікар Савва Текелі.

Сербські переселенці, які залишилися в Україні поступово були повністю асимільовані місцевим населенням. Згадкою про перебування сербів лишилися численні етноніми, антропоніми, топоніми на географічній карті України. Водночас переселення сербів відіграло вирішальну роль у становленні міжетнічних зв'язків між сербами та українцями.

Таким чином, культурне і духовне життя сербських переселенців в Україні у XVIII – XIX ст. відзначалось широкоформатною наповненістю і сприяло активізації культурної взаємодії між двома народами. Серби приєднувались до української етнокультурної спільності під впливом релігійної та етнічної спорідненості.

У **висновках** підсумовуються наступні основні положення, що виносяться на захист:

– У вітчизняній історіографії питання історії сербів в Україні не було предметом спеціального наукового дослідження. Джерельна база з цієї проблеми є достовірною і достатньою для комплексного дослідження теми.

---

⁴⁷ Кабузан В. Народонаселение в России в XVIII – первой половине XIX в. М., 1963. – С. 67, 95.

– Переселення сербів в Україну у XVIII – на початку XIX ст. було обумовлено соціально-економічним, національним та релігійним гнітом сербів під владою Австрійської та Османської імперій. Найбільш активні періоди переселення сербів припадають на першу половину XVIII ст. Вони були пов’язані із підтримкою царським урядом сербської колонізації українських земель. Міграції сербів обумовлювались створенням у 1723 р., 1751-1753 рр. сербських полків в Україні. Серед сербських переселенців були не лише військові, але й купці, ремісники, духовні особи, студенти. У другій половині XVIII ст. царський уряд скасував привілеї надані сербським військовим поселенцям в Україні, що призвело до поступового згорання сербських міграцій, і їх припинення на початку XIX ст.

– Сербські переселенці були неоднорідними за соціальним статусом та родом занять. Найбільш чисельною групою були серби, які перейшли на військову службу до Російської імперії й прийняли російське підданство. Вони зберігали станові привілеї, які мали на батьківщині. Окремі пільги мали сербські купці, які проживали в українських землях. Такі групи сербів як духівництво, студенти, не мали особливих привілеїв, частина з них приймали російське підданство і залишались в Україні.

– Під впливом давніх традицій, а також пільг наданих царським урядом серби займались головним чином військовою справою. Під час служби в Сербському гусарському полку, в полках Нової Сербії та Слов’яносербії військові серби брали участь у Низовому поході та експедиції до Гілян 1730 р., Кримському поході 1736 р., у боях під Перекопом і Бахчисараєм, Хотинському поході 1739 р., у Семилітній війні (1756-1763 рр.), у російсько-турецьких війнах 1768-1774 рр. та 1787-1791 рр. Крім військової служби серби займались господарською діяльністю: тваринництвом і землеробством. Частина сербів займалась торгівлею та промислами.

– Важливою складовою частиною духовного життя сербів була православна віра, яка спонукала духовних осіб із Сербії шукати підтримки для сербської православної церкви в Україні. Ця обставина помітно активізувала різноманітні форми діяльності сербського духівництва, студентства та купецтва. Частина сербського духівництва зосереджувались на зборі пожертв для православних церков у Сербії та купівлі релігійних книг в українських землях, деякі з них залишались мешкати в Україні. Сербська молодь навчалась в Київській академії, Чернігівському, Харківському та Переяславському колегіумах, в Лаврській малярській школі. Сербські купці крім торгівлі товарами, займались купівлею книг в Україні та їх

розповсюдженням в Сербії. Провідні діячі сербського національного відродження Павло Юлінац, Іован Раїч та Савва Текелі та інші протягом XVIII ст. відвідували українські землі, підтримуючи зв'язки з сербами, які переселились в Україну.

– В Україні серби не відчували релігійного гніту: українська православна культура й населення не сприймалися сербами антоганістично. Вони поступово приєднувались до української етнокультурної спільності під впливом релігійної та етнічної спорідненості. Про перебування сербів в Україні свідчать численні етноніми, антропоніми, топоніми на географічній карті України. Ліквідувавши привілеї для сербів, російський уряд зробив їх об'єктом масованої русифікації, й досить швидко вони інтегрувались у стану структуру російського суспільства.

Список опублікованих праць за темою дослідження:

1. *Дмитрієв В.С.* Сербсько-українські зв'язки: історіографія проблеми // Вісник академії праці та соціальних відносин. – К., 2003. – Вип. № 5. – С. 155-160.
2. *Дмитрієв В.С.* З історії православних церков Сербії та України у XVIII ст. // Лаврський альманах: Києво-Печерська лавра в контексті української історії та культури: Зб. наук. праць. – К.: Віпол, 2004. – Вип. № 11. – С. 41-45.
3. *Дмитрієв В.С.* Становлення сербсько-українських зв'язків у першій половині XVIII ст. // Вісник Національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2004. – Вип. № 74-76. – С. 10-13.
4. *Дмитрієв В.С.* Освітні зв'язки українського та сербського народів у XVIII ст. // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 6. Історичні науки. – Вип. 1. – К., 2004. – С. 187-194.
5. *Дмитрієв В.С.* Сербські переселенці в Україні: проблема міжетнічних зв'язків // Вісник Національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. – К., 2005. – Вип. № 77-79. – С. 60-63.

АНОТАЦІЯ

Дмитрієв В.С. Сербі в Україні (XVIII – початок XIX ст.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за

спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2006.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню міграції сербів, їх господарській та культурній діяльності в Україні в XVIII – на початку XIX ст. Досліджуються передумови переселення сербів, форми військової, господарської та культурної діяльності. Аналізується динаміка чисельності сербів на українських землях у XVIII – на початку XIX ст. Визначаються регіони їх компактного поселення в Україні. Характеризується соціальний статус сербських переселенців. Вивчаються особливості служби сербів в гусарських полках, участі в культурному та духовному житті України досліджуваного періоду. Простежуються напрямки діяльності окремих сербських родин, які у XVIII – на початку XIX ст. переселились в Україну. Розкриваються причини згорання сербських міграцій на українські землі в другій половині XVIII ст. Встановлюється ступінь взаємовпливів українського та сербського етносів у регіоні. Розглядаються причини швидкої асиміляції сербських переселенців місцевим населенням.

Ключові слова: національні меншини, Україна, серби, військова справа, господарство, релігія, освіта, побут.

АННОТАЦІЯ

Дмитриев В.С. Сербь в Украине (XVIII – начало XIX в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – История Украины. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2006.

Диссертация посвящена комплексному исследованию сербских переселенцев, хозяйственной и культурной деятельности сербов в Украине. Изучаются причины переселения сербов в Украину, формы военной, хозяйственной и культурной деятельности. Анализируется динамика численности сербов на украинских землях в XVIII – в начале XIX в. Определяются регионы компактного поселения сербов в Украине.

Дается анализ общественно-политическим, социально-экономическим, религиозным и культурным процессам, которые протекали в сербских землях в XVIII ст., и внешнеполитической ситуации в Центральной и Юго-Восточной Европе, которая оказывала содействие переселению сербов в украинские земли. Политика денационализации,

социально-экономические и религиозные ограничения сербов в Австрии и Османской империи были основными причинами переселения сербов в украинские земли.

Характеризуется социальный статус сербских переселенцев и род их занятий в Украине. Сербские переселенцы в Украине были представлены различными социальными группами. Среди них выделяются военные, духовные лица, студенты и купцы. По социальному статусу они не были однородными. Только сербские военные поселенцы и купцы получили привилегии от царского правительства. Освещается военная деятельность сербских переселенцев в украинских землях в XVIII – в начале XIX ст.

Показывается роль царского правительства в сербской колонизации Украины. Анализируется процесс создания сербских военных поселений в украинских землях в XVIII ст. Исследуется вопрос об административном устройстве и управлении Новой Сербией и Славяносербией. Раскрывается участие сербских военных поселенцев в военных акциях российского самодержавия в XVIII – в начале XIX ст. Доказывается, что создание сербских военных поселений Новой Сербии и Славяносербии не оправдало планы российского правительства. Организованные военные поселения Новая Сербия и Славяносербия были неэффективными как в военном, так и в экономическом плане. Во время организации поселений царское правительство столкнулось с проблемами нехватки переселенцев с сербских земель, с неэффективным использованием средств, злоупотреблениями и враждой между сербскими офицерами.

Рассматриваются формы хозяйственной деятельности сербских переселенцев. Под влиянием древних традиций, а также льгот, данных царским правительством, у сербов приоритетной формой деятельности было военное дело, а земледелие и скотоводство выполняло второстепенную роль. Анализируются особенности хозяйственной деятельности сербских переселенцев в степной Украине в изучаемый период. Раскрывается место ремесел и промыслов в структуре традиционных занятий сербов. Определяется вклад сербов в социально-экономическое развитие Украины. Характеризуется деятельность сербских купцов, которые занимались в Украине активно внешней и внутренней торговлей. Кроме торговли товарами, они занимались покупкой книг в Украине и их распространением в сербских землях. Исследуется деятельность представителей отдельных сербских семей, которые в исследуемый период переселились в Украину.

Раскрывается роль религии, ее влияние на все сферы жизни сербов, особенно на

образование и быт. Обосновывается невозможность развивать национальную культуру, восстанавливать православные храмы и поддерживать образование сербы в Австрии и Османской империи не могли без внешней помощи. Духовную поддержку сербы искали у православных славянских народов. Украина с ее православными святынями, учебными заведениями привлекала сербов. Поэтому в украинские земли в исследуемый период начали активно переселяться сербские студенты, духовенство, общественные деятели. Раскрывается содержание их пребывания в украинских землях, формы их культурной и духовной деятельности. Характеризуются формы деятельности сербского православного духовенства в Украине: сбор помощи для православных святынь Сербии, покупка книг, сбор милостыни, переход на постоянное проживание в духовные учреждения и учеба в Украине. Показывается становление различных направлений сербско-украинских отношений в области культуры в XVIII – в начале XIX в.

Исследуется вопрос о взаимоотношениях сербских переселенцев с местным населением, причины быстрой ассимиляции и денационализации сербов. Этническая близость, общая языковая группа, православная вера способствовали быстрой ассимиляции сербов. Определяется влияние сербов на этническое развитие Украины.

Ключевые слова: национальные меньшинства, Украина, сербы, хозяйство, религия, образование, быт.

ANNOTATION

Dmutriev V.S. Serbians in Ukraine XVIII-th and beginning XIX-th. Centuries. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of a Candidate of Historical sciences. Speciality 07.00.01 – history of Ukraine. – National M. Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2006.

The thesis is devoted to complex research of Serbian migration, their economical and cultural activities in Ukraine in the XVIII-th – at the beginning of the XIX-th centuries. Reasons and pre-conditions of Serbian migrations, forms of economical and cultural activities are explored. The dynamics of Serbians in the Ukrainian lands in the XVIII-th – at the beginning of the XIX-th centuries is analysed. The regions of their compact settlement in Ukraine are determined. The social status of Serbians migrants is characterized. The features of the service of Serbians in hussar's regiments, the

participation of Serbians in cultural and spiritual life of Ukraine are shown. Directions of activities of Serbian families that transmigrated to Ukraine in the XVIII-th – at the beginning of the XIX-th centuries are learnt. Reasons of rolling up of Serbian migrations in the Ukrainian lands in the second half of the XVIII-th century are researched. The degree of interrelations of Ukrainian and Serbian nations in the region is set. Reasons or rapid assimilation of Serbian migrants by the local population are examined.

Key words: national minorities, Ukraine, Serbians, military activities, economy, religion, education, way of life.